

ARAP ŞİİRİ ve HİKÂyecİLİK

-Antere Örneği

Yrd.Doç.Dr. İbrahim YILMAZ*

1. Hikâyelerin Kaynağı

Sözlükte "anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek, benzetmek, taklit etmek" anlamlarında masdar olan hikâye kelimesi, isim olarak da kullanılır¹. Bir olayın çerçevesinde kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini anlatma esasına dayanan bir tarz olmasından ötürü hikâye, en eski edebî türler arasında yer almıştır².

Bizde daha ziyade hikâyeler, ya bir cengâveri ebedileştirir, ya "hisse alınacak bir kıssa" dır. Hemen hemen bütün edebî eserlerimizde, hikâye türüne rastlamak mümkündür. Hatta semâvî bir kitap olan *Kur'an* hakkında İbnü'l-Esîr: "Kur'an kelimesinde, 'toplama' manası vardır. Binâenaleyh hikâye, atasözü v.b. pek çok edebî türü barındırdığından dolayı 'bütün edebî türleri (söz şekillerini) içeren anlamında ona 'Kur'an' denilmiştir" demektedir³.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâğatı Öğretim Üyesi.

¹ Bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, tsz. XIV, 190.

² Yazıcı, Hüseyin. "Hikâye". *DİA*. İstanbul 1998. XVII, 479-480; I. Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, çev. Azmi Yüksel ve Rahmi Er. Ankara 1993, s.101.

³ *Lisânu'l-Arab*, I, 129.

Diğer yandan hikâye türünün Doğu ve Batı milletlerinde benzer bir gelişme süreci gösterdiğini iddia edenler vardır; Başlangıçta Yunan destanlarının, daha sonra *Tevrat* ve *İncil*'deki kıssaların Batı hikâyeciliğine kaynaklık etmesi gibi, Hint ve Câhiliye devri Arap hikâyeleri, *Kur'an-ı Kerim*'deki kıssalar Doğu hikâye geleneğinin oluşmasında ve gelişmesinde büyük rol oynamışlardır⁴.

Hikâye, tabii toplumların edebî mahsulüdür⁵. İnsanla çağdaş olmasına rağmen en çok boy atıp kök saldığı topraklar Doğu'dur. Peygamberler yurdu olan Asya'dan yükselen hayal ve hakikat ağacının çiçekleri olmuşlardır. Hikâye ders kokusu veren bir güldür. Batıda hikâyenin kendisi önem arz ederken; Doğu'da çıkarılan ders önemlidir. Bir saâdetin, bir toplumsal uyuşmanın reelde ideal arasındaki eşsiz nisbetin çocuğudur. Tanrı'nın ve aşkın ölmediği, cinsiyetin tek değer hâline gelmediği, hayatın ve tabiatın anlamsızlaştırılmadığı toplumların ve medeniyetlerin tarih boyunca ilham ve eğlence kaynağını teşkil etmiştir. Eski çağlardan beri onu okumak, ya da dinlemek, bir aşkı uyandırmış, ilgiyi üzerine çekmiş, hatta reel olarak tabiat değil, hikâyelerdeki rüyalar esas alınmıştır⁶.

Hikâyelerin kaynağı ve yayılışı hakkında yapılan ilk değerli mitolojik ve meteorolojik (tabiat olaylarına dayalı) izaha göre, ilk diller baştan başa mecazı ihtiva etmektedir. Bu yüzden tabiatta bulunan bütün varlıklar canlandırılmış, eşya âdeta insanlaştırılmıştır. Meselâ şafak, güneşin kızı kabul edilmekte, her sabah bulutları

⁴ Yazıcı, Hüseyin, "Hikâye", *DİA*, XVII, 480.

⁵ Hikâye gibi, edebî bir tür olan roman hakkında aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Roman türünün ortaya çıkış sebepleri incelendiğinde, medeniyetlerin can çektiği, kainatın anlamsızlaştığı, hayatın abesle işgal hâline geldiği, kalpsiz ve ruhsuz bir dünyada doğduğu, çarpık insiyakları, hayvansal istahaları, çılgın arzuları ve arzusuzlukları ile insanı ortaya çıkarma iddiasını taşıdığı görülür.

⁶ Bk. Meriç, Cemil, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İstanbul 1979, s.106; a.mlf. *Bu Ülke*, 1989, s. 119-120.

otlağa götürmektedir. Bulutlar göğün inekleri, yağmur ise bu ineklerin sütüdür. Böylece mitler kendiliğinden doğmuş ve zamanla hikâye hâline gelmişlerdir.

Bu hikâyeler gittikçe değişmiş, hatta bir zaman gelmiş, mecaz oldukları unutulmuşlardır. Onlardaki mit unsurları, kırılıp çimenlerin arasına serpilen çömlük parçacıklarına benzetilmektedir. Mecazların sakladığı bu gibi mitolojik ve meteorolojik tabiat olaylarını keşfetmek, bilginlere düşmektedir⁷.

Belki de, *Kur'an* 'da yıldız-ay-güneş unsurları gibi yalın bir olay çerçevesinde İbrahim (a.s.)'ın kavmiyle ilişkilerini anlatma tarzında geçen hikâye, bu nevidendir. Hikâyelerdeki mecaz yüklü ifadeleri hakikatmiş gibi kabul eden bir toplum karşısında İbrahim (a.s.), önce babasına: "Putları tanrı mı zannediyorsun?..." demiş, kendisine bütün kainatın idare edilen büyük bir köy görüntümünde olduğu gösterildikten sonra, halkının diliyle mecazdan hakikata giden bir diyalektikle ışığa (mutlak hakikata) doğru hareket etmiştir: "Gece olunca, gökte bir yıldız gördü, 'Bu, Rabbim' dedi; Yıldız kaybolunca, 'Ben kaybolanları sevmem' dedi; Ayı gördüğünde, 'Bu, Rabbim' dedi; Kaybolunca, 'Ey Rabbim! Bana hidayet vermiş olmasaydın, ben de (mecazı hakikat kabul ederek) yanlış düşünen ve yanlış inananlardan olurum' dedi; Sabahleyin güneşi doğarken görünce, 'Bu daha büyük, Bu, Rabbim' dedi; Akşam olunca, "Ey Milletim! Benim, sizin yanlış inancınıza katılmam mümkün değil, Ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratan Tanrı'ya çevirdim...." dedi"⁸.

Diğer taraftan İbrahim (a.s.)'in kavminde olduğu gibi, bu manzaralar, bütün ilkel kavimlerde aynı intibaları uyandırmış olmalıdır. Acıkan, seven, korkan insanlar,

⁷ *Bir Dünyanın Eşiğinde*, s.106.

⁸ *Kur'an-ı Kerim*, Enam süresi, âyet, 74-79. Ayrıca geniş bilgi için bk. Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, III, 1963-1968.

başlarını kaldırıncaya aynı gök kubbeyi görmüşlerdir. Bu yüzden hepsi de tabiat ve kaderi izah için aynı küçük dramaları hayallemişlerdir. Kabileler birbirinden ayrılmış, beyaz sahillere göçenler, kuzeyin sislerine gömülenler, bozkırlarda çadır kuranlar, başlarının üstünde elmas gibi bir gök görerek taşlaşmış karlara uzananlar, hep aynı kaderi paylaşan insanlardır.

Ama büyük anne, torunlarına, her yerde hep kahramanları ve maceraları aynı olan mecazlı hikâyeler söylemiştir. Toprağın renginden, göğün pırıltısından başka değişen bir şey yoktur. Büyük anneler ölmüş, ama hikâyeler kelebekler gibi ülkeden ülkeye dolaşmışlardır⁹.

Câhiliye devri Arap hikâyelerinin büyük bölümü, yukarıda bahsedilen aynı köke bağlı, komşu milletlerin mitolojilerinden ve tabiat olaylarından kaynaklanan yıldız hikâyeleri, cin ve dev masallarından oluşur. Nitekim Bedüzzamân el-Hemedânî, ta kendi döneminde, Arapların Hz.Süleyman ve Belkîs hikâyesini¹⁰, cin masallarını, Hint, Roma ve Yunan hikâyelerini bildiklerini ortaya koymuştur¹¹.

2. Hikâye Sanatı ve Şiir

Şairlerin coşkunluğu hikâyelere de geçmiştir. Başka bir tabirle, hikâyelerin coşkunluğu, şâirlere ilham kaynağı olmuştur. Meselâ *Mu'allakât-ı Seb'a*'da bulunan aşk ve kahramanlık konuları, hayvan masalları hikâye niteliğindedir. Şair, hikâyedeki coşkunluğunu, şiirine de yansıtmıştır.

⁹ *Bir Dünyanın Eşiğinde*, s.108

¹⁰ Hz.Süleyman ve Belkîs hikâyesi için bk. Aydemir, Abdullah, "Hz Süleyman (a.s.)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I, İzmir 1983, s.173-226.

¹¹ Yazıcı, Hüseyin, "Hikâye", *DİA*, XVII, 480

Şiir, hikâye v.b. her edebî eser kendi içinde organik bir bütünlük arz eder. Eseri oluşturan unsurlar arasında ne kadar ahenk varsa, o derece mükemmel ve güzel olur. Her edebî eser, onu vücuda getiren yazarın hayatı, tarihi ve sosyal çevresiyle yakından ilgilidir.

Şair, bize bir şey anlatmak, bir şey göstermek için şiirini nazmeder, inşâ eder. Bir gaye gütmese bile, eserinin yekûnu bize onun dünyasını verir. Her şairin, kendi istesin istemesin, içinde çabaladığı bir dünyası vardır. Muayyen bir muhitin adamı olmasından dolayı birtakım yetiştirme şartlarına tâbidir ve zarurî tesirlerin altındadır. Diğer yandan şairin verdiği örnekleri, hayranlıkları, kıymet verdiği sanat dünyasından başkası değildir¹².

Hikâye sanatı, şiirden farklıdır. Şairler genelde kendi şahsi duygularını ifade ederlerken vezin, kâfiye, dil musikisi gibi 'teknik' denilebilecek vasıtalara başvururlar. Teşbih, istiare, mecaz gibi 'edebî sanatlar' şiirde önemli yer tutar. Hikâyelerde de şiirde kullanılan vasıtalarından faydalanılır, fakat hikâyenin yapısı ve retoriki büyük oranda şiirden farklıdır¹³.

Şiirinde kendi hayat hikâyesini, aşkını, çektiklerini v.b. anlatan şair vezin, kâfiye ve musiki gibi 'dar bir hacme' bir dünyayı sıkıştırmaya çalışır, hikâyesini nazımlaştırır, kelime ve sembollerin telkin gücünü artırır. Yaşadığı zamani, mekânı, sosyal çevreyi, duygu ve düşüncelerini nazma döker. Bir bakıma o, insan hayatına karışan, ona şekil veren veya onu bozan, mesut ve bedbaht eden unsurları, bir kelime

¹² Kısakürek, Necip Fazıl, *Edebiyat Mahkemeleri*, İstanbul 1997, s.25.

¹³ Kaplan, Mehmet, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul 1997, s 9

ile gerçek insanı ortaya çıkarır. Mükemmel bir edebî eser, insanı bütünüyle yansıtan eserdir. Gücüne göre hayatı ve insanı o kadar derinden kavrar¹⁴.

3. Câhiliye Araplarında Hikâye Sanatı ve Şiir

Arapların İslâmiyet'ten önceki hayatlarından kalan en büyük sanat eserleri şiirleridir. Bu dönemlerdeki onlara ait bütün bilgiler, şiirleri kanalıyla bize kadar gelebilmiştir. Kendilerini anlatacak başka edebî bir ölçüye sahip olmadıkları için, duygularını, düşüncelerini, hayat hikâyelerini, yaşayışlarını... şiire dökmüşler, ondan her alanda faydalanmağa gayret göstermişlerdir¹⁵. Edipleri, şiiri Arapların bütün bilgilerini içine alan, bunların muhafazasını temin eden, daima baş vurdukları, istifade ettikleri eserleri, 'İlimlerinin divanı' veya 'Arapların divanı' olduğunu sık sık tekrarlamışlardır¹⁶.

Bu bağlamda İbn Kuteybe, ahbâra (tarihi-menkıbevî rivâyetler) ensâba, atlara, yıldızlara, rüzgârlara, bulutlara v.s. dair bilgiler, aslında şiirlerle ve onlara bağlı rivâyetlerle intikal etmiş bilgilerdir, demektedir¹⁷. İbn Reşîk de, şiirin Arapların ilimlerinin en büyüğü olduğunu söyler; eski Arapların şan ve şereflerini koruyan, mazide başardıkları büyük işleri unutulmaktan kurtaran, hatıralarını yayan şairlerdir. Zira Arapların eski tarihleri, bilgileri, âdet ve ananeleri şiirle muhafaza edilebilmiştir¹⁸.

¹³ Kaplan, Mehmet, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul 1997, s.9.

¹⁴ *Hikâye Tahlilleri*, s.9-10.

¹⁵ Nihad M. Çetin, *Eski Arap şiiri*, İstanbul 1973, s. 1.

¹⁶ el-Cumahî, *Tabakâtu's-şu'arâ'*, nşr. J. Hell, Beyrut 1982, s.22; İbn Reşîk, *el-Umde*, nşr. M. Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Mısır 1963, I, 11; İbn 'Abd Rabbih, *el-'İkdu'l-ferîd*, nşr. Ahmed Emin ve diğerleri, Kahire, 1948-67, V, 269; İbn Haldûn, *Mukaddime-i İbn Haldûn*, trc. Ahmet Cevdet, İstanbul 1277, III, 266; es-Suyûtî, *el-Muzhir*, nşr. M. Ebu'l-fadl İbrahim ve diğerleri, Mısır, tsz., II, 235.

¹⁷ İbn Kuteybe, *es-Şi'r ve's-şu'arâ'*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Mısır 1966-67, I, 63-64.

¹⁸ *el-Umde*, I, 3.

Cähiliye devri şiirleri hayata, topluluğun müşterek duygularına sıkı sıkıya bağlıdır. Sosyal hayatta şiirin büyük ve hayati bir tesiri vardı. Mâserî hayatın en aslı teşahürlerden birisidir. Şairin eserinin kaynağı, çoğu zaman kendi hissiyatı ile çevresinin hissiyatının birleştiği noktalardadır¹⁹.

Mu'allakalar'da yer alan en içten, samimi ve duygu yüklü aşk hikâyelerinden biri şair 'Antere'ye ait olanıdır.

4. Şiir Hikâyeciliğinde 'Antere Örneği

Tam adı, 'Antere b. Şeddâd b. 'Amr b. Mu'âviye el-'Absî'dir²⁰. M.VI. asırda yaşamış 6. tabaka şairlerinin²¹ en büyüklerindedir. Arap menkıbelerinde bir sima olarak, Mu'allaka'sındaki her iki meşhur yönü ile 'Antere, Ahd-i Atîk'deki Samson'a ve Herkül'e benzetilir²². Babası, Necid'de oturan 'Abs kabilesi ileri gelenlerinden Şeddâd (veya 'Amr), annesi ise, Zebîbe adlı Habeşli bir câriyedir²³. Bundan dolayı , Ağribetu'l-'Arab (Arap kargaları) arasında adı geçer²⁴. Bazı eski kaynaklarda alt dudağı yarık olduğundan " 'Anteretü'l-felhâ "²⁵ diye de anıldığı söylenmektedir²⁶.

¹⁹ *Eski Arap şiiri*, s. 7.

²⁰ *eş-fi'r-ve's-şu'arâ'*, I, 250; el-Ya'kûbî, *Târih*, Beyrut 1960, I, 233-264; Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *K. el-Ağânî*, Beyrut 1957, VIII, 235.

²¹ el-Cumâhî, s.64.

²² Edward SelimAtiyah, "Antarah", *EB*, I, 1032.

²³ *eş-fi'r-ve's-şu'arâ'*, I, 250.

²⁴ es-Selâebî, *Simharu'l-kulûb*, Kahire 1329/1911, s.2; eş-fınkîfî, *fierhu'l-Mu'allakâtü'l-aşr ve ahbâru şu'arâ'ihâ*. Beyrut, tsz., s.44

²⁵ Bk. Muhammed b. Habîb, *Elkâbu's-şu'arâ'*, *Nevâdiru'l-mahtûlât*, VII, rşr 'A Hârûn, Kahire 1954, s. 310: *el-Ağânî*, VIII, 235; *Lisânu'l-'Arab*, IV, 610.

²⁶ Ancak bazı ilim adamlarına göre, bu lakabı taşımış olduğu pek muhtemel değildir. Zira böyle olsaydı, Mu'allaka'sında (41 beyit) böyle bir kusur ile malûl bir adamı tasvir etmezdi (bk. Tülücü, Süleyman. Mu'allaka şairlerinden 'Antere, *EKEV Akademi Dergisi*, c 1, (sayı: 4) Mayıs 1999, s.16.

'Antere, Benî 'Abs'ın kahramanları ve binicilerindendi²⁷. Arapların tanınmış binicileri arasında onun da adı geçer. Bu itibarla ona " 'Anteretü'l-Fevâris" adı da verilmiştir²⁸. Eski kaynaklarda, onun, el-Ebcer²⁹ ve el-Edhem isimli atlarının olduğu³⁰ Annesi câriye olduğu için, zamanının anlayışına göre köle sayılmakta, bu sebeple de küçük yaştan beri sevdiği amcasının kızı 'Able ile evlenmesi uygun görülmemektedir. Şair 'Antere, kölelikten kurtulup sevgilisine kavuşmak için şiirde ve savaşlarda bazı başarılar göstermek zorunda kalmıştır. 'Antere'nin şiirlerinden birinde geçtiği üzere, kabilesine hücum edildiği şiddetli bir muharebe anında, babası Şeddâd ona: "Hücum et!" der. Fakat 'Antere: Bir köle nasıl savaşılacağını bilmez; onun işi develerden süt sağlamak ve onların memelerini bağlamaktır"³¹ diyerek, harbe girmeyi kabul etmez. Bunun üzerine babası: "Hücum et, hürsün!" der³². Sonuç olarak 'Antere savayşa girer, büyük kahramanlıklar gösterir, kabilesinin ve babasının aleyhinde giden savaşları lehlerine çevirmeyi başarır, hürriyetine kavuşur. Hürriyetini elde etmiş olmasına rağmen, amcası 'Able'yi vermemekte ısrar eder³³.

Bazı Arap kabilelerinin, 'Abs kabilesine hücum edip, yağmalamaları, sevgilisi 'Able'yi kaçırmaları, onda derin bir tesir uyandırmış, o kabilelerle kahramanca mücadele ederek, sevgilisi dahil, gidenleri hep geri almıştır. Gösterdiği yiğitlikten

²⁷ el-Esmâ'î, *Fühûletü's-şu'arâ'*, nşr. C. Torrey, Beyrut 1389/1971, s.14, 18.

²⁸ Mahmûd Hasan Ebû Nâcî, *fi'u'arâ'u'l-'Arab el-fursân fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, Beyrut 1404/1984, s.51-76; İbn 'Abd Rabbih, *el-'İkdu'l-ferîd*, I, 117.

²⁹ ez-Zâvî, *Terîbü'l-Kâmûsi'l-muhîl*, Kahire 1390/1970, I, 216.

³⁰ İbnü'l-'Arâbî, *K. Esmâ'i'l-hayli'l-'Arab ve fursânihâ*, nşr. G. Levi Della Vida, Leyde 1928, s.69-70.

³¹ R. A. Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, Cambridge 1969, s.115; I. Goldziher, *A Short History of Classical Arabic Literature*, trans. Joseph Desomogyi, Hildesheim 1966, s.15; çev. Azmi Yüksel ve Rahmi Er, Ankara 1993, s.23-24.; Huart, Clement, *Arap ve İslâm Edebiyatı*, çev. Cemal Sezgin, Ankara 1971, s.22-23.

³² *Kiûbu Dîvânü 'Antere*, Mısır 1911, s.3; *el-Ağâni*, VIII, 237-238; es-Suyûtî, *Şerh şevâhidil-Muğni*, nşr. Ahmed Zâfir Kücân, Dimaşk 1966, I, 481-82; Mehmed Fehmî, *Târih-i edebiyât-ı 'Arabîyye*, İstanbul 1917, s.796; Mahmûd Hasan Ebû Nâcî, *fi'u'arâ'u'l-'Arab el-fursân*, s.52-53.

³³ *Şu'arâ'u'l-'Arab el-fursân*, s.53.

dolayı kabilesi onu hürriyetine kavuşturmuştur. Ancak 'Able'nin babası Mâlik, kızının 'Antere ile evlenmesini istemiyordu. Bu yüzden uzun mücadeleler sonucu 'Antere. 'Able ile evlenebilmiştir³⁴.

'Antere, Benî 'Abs ile Benî Zubyân arasında cereyan eden Dâhis ve Gabrâ' savaşında³⁵ büyük kahramanlıklar göstermiş³⁶, Mu'allaka'sını da bu savaştan sonra söylemiştir. Ancak, bazı şâirlerde olduğu gibi, onun da Mu'allaka'sında yer alan şiirini zamanla ikmâl ettiği düşünülebilir³⁷. İhtiyarlığında Tayyi' kabilesine karşı yapılan bir savaşta ölmüştür³⁸. Rivayete göre, 90 sene yaşamış ve takriben hicretten 22 yıl önce³⁹ (M. 600), Benî Nebhân'dan el-Esedu'r-Raîs 'İbn Selmâ) namı verilen Vizr b. Câbir tarafından vurularak öldürülmüştür⁴⁰.

Gazel ve hamâsî beyitlerden müteşekkil olan muallakası⁴¹, 86 beyit kadardır ve kâmil bahrindedir. Güzelliği sebebiyle "el-Muzehhebe" diye de şöhret kazanmıştır. Bu şiir, sevgilisi 'Able'ye olan aşkı, bu uğurda gösterdiği kahramanlıklar ve

³⁴ *Kitâbu Divânı 'Antere*, s.4; Muhtar, Cernal, "Antere". *DİA*, İstanbul 1991, III, 237.

³⁵ Bk. Ebû 'Ubeyde, *K. Eyyâmî'l-'Arab kabîl-'İslâm*, nşr. 'Â. C. el-Beyâtî, Beyrut 1407/1987, II, 177; *el-'İkdu'l-fertâ*, V, 150.

³⁶ Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-'edeb*, Bulak 1299, I, 62; Nicholson, Reynold A., *A Literary History of The Arabs*, Cambridge 1969, 114-116.

³⁷ Câhiliyye devrinde irticâlen şiir söyleyen şâirlerin yanında, eserin doğmasına âmil olan ilk ilham, içinde yeniden ve tekrar tekrar yaşatarak, bu şiiri uzun zamanda tamamlayan şâirler de vardı. Bu tarzdaki şiirlere havliyyât "yıllık, üzerinde bir yıl çalışılmış şiirler" denirdi (bk. İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'arâ'*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire 1364/1369, s.23, 93; Eski Arap fiiri, s.56).

³⁸ Nicholson, s.115; C. Brockelmann, "Antere", *IA*, I, 463.

³⁹ ez-Ziriklî, *el-A'kâm*, nşr. Zuheyr Fethullâh, Beyrut 1989, V, 91

⁴⁰ el-Âmidî, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*, nşr. F. Krenkow, Kahire 1354, s.99

⁴¹ Mu'allaka'sının diğer Mu'allakalar'la birlikte çeşitli zamanlarda şerhli ve şerhsiz neşirleri ve Türkçeye çevirileri hakkında geniş bilgi için bk. Tülüçü, Süleyman, Mu'allaka şâirlerinden 'Antere, *EKEV Akademi Dergisi*, c.1, (sayı: 4) Mayıs 1999, s.18-19.

mücadeleler ile ilgilidir. İlk yarısında aşk ve sevdâ hatıralarını, ikinci yarısında ise cesaretini, kahramanlığını, cömertliğini ve iffetini dile getirmiştir⁴².

'Antere, aşk hikâyesine, daha geniş anlamda hayatının bir kısım hikâyesine, söylenmedik bir söz arama ve bunu şiirinde dile getirme düşüncesiyle başlar. Eski ve yeni şairlerin sözlerini düşünür. Bir yolcudur, gider ve durur, sevgilisin yıkık evinin ve izlerinin önünde. Eski günlerini yâd etmeye başlar; onların konuşmaz haline üzülür.

Devesini durdurur, bekler uzun zaman; yerle bir olmuş olan isli ocak taşlarına sevdasına dair sitemlerde bulunur. Mahcup bakışlı, gülümser çehreli, güzel huylu tatlı bir kızın diyarıdır orası. 'Able'nin Civâ'da bulunan eski ve kalıntı hâline gelmiş evidir.

Yıkılmış, yerle bir olmuş olan o eski ev, 'Antere'nin gözündeki bir köşkü andırmaktadır. Orada bekleyişi bir aşk duraksayışıdır. Ona şöyle seslenir: "Ey ıssız kalan diyar, Ey 'Able'den sonra garip kalan yurt! Binlerce selâm sana. Biz iki sevgili artık ayrıyız birbirimizden".

Sevgili kaçırılmış, düşmanların yurduna götürülmüştür. O güzeller güzeli 'Able'nin yani Mahrem'in kızının sesini duymak hemen hemen imkânsızdır şimdi. Aşkın bir bakışla nasıl başladığını, yüreğinin ne kadar özlemle dolduğunu, hasret ateşiyle yandığını dile getirir: Ama kabileleri birbirine düşmandır, kavuşmaları hemen hemen imkânsızdır. Burada ona şöyle seslenir: "Gönül yuvama bir kuş gibi yerleştin. Orası senindir artık, senin yurdun".

⁴² Muhtar, Cernal, "Antere", *DA*, İstanbul 1991, III, 237.

Sonra sevgilisini yâd etmeye başlar: "Göze alabildiysen benden ayrılmayı, bilmelisin ki, senin devene, karanlık bir gecede yular takılmıştır. Ayrılmamız imkânsız hâle gelmiştir". Yük develerin kuş ekmeği tohumu yiyor. Bahar geçip gitmiş, yiyecek bir kııntı kalmamış, göç erişmiştir. Sevgilinin yük develeri siyah ve sağlamdır. Göç etmesiyle kalbe hüznün veriyor sevgili. Acı veriyor ayrılışıyla. Çünkü güzel dudakları ve karbeyazı dişleriyle aklını başından almıştı 'Antere'nin. Güzel kokular, dişlerine sinmişti sevgilinin.

Nefesi, onun için feyz kaynağı idi. Sanki tertemiz bir bahçeydi o, yağmur suları ile yıkanmış; rahmet yüklü bulutlar, tanelerini indirmişti yıllarca; toprağı yağmuru emmiştir sindire sindire, su birikintileri gümüş sikkeler gibi, parıldamaktadır şimdi. Sonsuz, sessiz yağmurlar, yağmıştır o bahçeye. Coşkulu ve özgür bir arı, bir başına, bu bahçede neşeli şarkılar söyleyerek konar çiçeklere. Devesi de bu bahçede ayaklarını sürtmektedir birbirine.

Sevgilisi kuştüyü bir yatakta, uykuların en mutlusu ve rahatıyla geceyi geçirmekte iken; Antere gemlenmiş, yağız atın kuru sırtında sabahlamaktadır; yatağı bir atın eğerinden başka birşey değildir.

Yola devam eder, amacı sevgilisinin diyarına gitmektir. Devesine seslenir ve: "Ey deve ulaştırır mısın beni sevgilimin diyarına?" der. Devesinin onu ulaştırma hususundaki gayretini över. Yol uzar, yolculuk sürer, geceler ve gündüzler boyu, devesi durmaz gider. Çevrelerine toplanır devekuşları ve izler onu; devesinin başı, yüksek bir düzlükte çadır dikilmiş kadın mahfesi gibidir. O, boynu ince ve uzun kuş, tüylü kürkünü tersinden giyinmiş kulağı kesik siyah bir köle gibi gider. Duhrud ve Vesî'nin billur pınarlarından içmiştir. Deylem'deki düşman havuzlarından nefret

eder. Bu ylızden uzak durur, o sulardan. Akşamüstü sağ böğrünü çekerek çakırkeyf bir edayla yan yan yürür.

Bir de kocabaşı bir kedisi vardır. Devesinin sağ yenindedir. Ne zaman öfkeyle dönüp telef etmek istese, çıkarır tırnaklarını, ısırarak için hazırlanır. Rida çayının kıyısına çöktüğünde, altındaki kurumuş çamur, kuru kamışlara ihmış da, çatırdıyormuş gibi ses verir.

Yorucu, uzun yolculuklar, devesini tuğladan bir yapıya dönüştürür, bacakları çadırın sakfının oturduğu direklere benzer. Siyah terler boynundan süzülür. Teri, süratli ve öfkeli adımlarıyla öteki develerle kavga eden, onları ısırarak, yaralayan erkek devenin kulağının ardından çıkar.

Sonra sevgilisine seslenir: "Ey güzeller güzeli! Yüzündeki örtüyü kaldır, Şunu iyi bil ki ben, zırhlı savaşıların zırhını çıkarmada çok ustayım. Benim hakkımda bildiklerini doğruca naklet dostu düşmana. Zulme uğramadıkça kimse zarar görmez kılıcımdan. Bir ziyan uğramışsa eğer bendime, bir zulüm kırbaçı şaklamışsa alınımda, o zaman öclüm acı olur, acı; Ebu Cehil karpuzunun acılığı gibi. Açlıktan kurusa da midem, kemiklerime yapışsa da derim, minnetsiz bir yiyecek buluncaya değin aç susuz yaşartım, giderim".

Güneşin dik olduğu bir zamanda, gölgelerin duraksadığı, ne büyüyip ne de küçüldüğu vakitlerde, üstü yazılı paralarla şarap içer. Sâkî'nin yanındaki beyaz parlak gülmüş ıbrağı çizgili, sarı kadehiyle içer. İçer zamanını yitirir sadece. Namusunu yaralamaz, ona bir halel getirmez. Aylınca, iyilik ve cömertlikten geri durmaz. Fakat sevgilisinin onun huyundan ve güzelliklerinden tam haberi olmaz.

Nice güzellerin sahiplerini yere sermiştir. Boyun damarlarında nice ölümcül yaralar açmıştır. Kargı yarısından nice kanlar fişkırtmıştır. Üst dudağı yarılmış birinin avurdundan çıkardığına benzer bir sesle, nice kanlar akıtmıştır. Henüz davranamadan düşmanın göğsüne sapladığı mızrak arkasından çıkmış; nicesinin kardeş kanı renginde kanlarını akıtmıştır.

Yine sevgilisine söyler: "Ey Melik'in kızı! Ey güzeller güzeli! Bilmediklerini süvarilere sor. Suyun akışına benzer bir ritimle koşan savaşçılarca yaralanan atın üzerindeki koyun postekisinden ayrılmıyorum. Kimi zaman düşmanı mızraklamak için tek başına yürürüm; kimi zaman da ok atışı sağlam olanlara katılırım. Çarpışmalara tanık olanlar anlatırlar sana. Savaşın en kızgın anında ben atılırım ölümün ortasına ve ilerlerim kendimden emin, korkusuz; lâkin sıra ganimetin paylaşılmasına gelince geri durur, hırslanmam. En yiğit savaşçılar ürker, kaçarlar. Geri kalır, en gözül kara silahtarlar. Böylesi anlarda çıkarım meydana, silahlı, gözü dönmüş savaşçılara; sert boğumlu, düzgün ve keskin mızrağı sokmakta süratli davranırım".

Bir kova ağzının genişliğince açtığı yaradan fişkuran kanın sesi, yaralı ve açlıktan kıvranan kurtların iştihasını çeker. Kargısı, düşmanın zırhını deler, kemiğine dayanır düşmanın; yiğit olması kargıdan kurtarmaz her zaman insanı. İnsana nasıl yemek oluyorsa bir koyun, yırtıcı hayvanlara yem olur düşmanları; mızrağı sayesinde güzel bileklerini, parmaklarını ön dişleriyle parçalar, yerler düşmanları. Savaştaki yiğitliğini başındaki nişaneye açığa vuran, kabilesinin şerefçe en yükseği olan anlı şanlı kahramanların üzerindeki zırhı kılıcıyla parçalar.

Kış aylarında kumar düşkünü eli çabuk, tez canlı ve şarapçıların ürünlerinin tümünü ele alarak, bayraklarını aşağı çeken, el açıklığında aşırı giden, bu yüzden ayıplanan kimselerin düşmanıydı, 'Antere. Bunlardan biri, 'Antere'nin başını uçurmak için attan indiğini görünce yan dişleri görünürcesine sırtıtmıştı, acıyla buruşturmuştu yüzünü. Kargılamıştı onu, yere düşürmüştü; külçe gibi yığılıp kalmıştı elinde, saf ve keskin Hint kılıcını boğazına dayamıştı. Başında ve ellerinde kurumuş olan kırmızı sıvı çivit otu boyası gibi duruyordu. Selvi gibi uzun boylu bir kahramandı o. Giysisi, yüksek bir ağaca giydirilmiş gibiydi. Ayakkabısı sand ağacı palamuduyla boyanmış meşedendi.

Tekrar içini dökmekte olduğu acısına döner, 'Antere. Gönلünü yakan, kasıp kavuran acılı bir av olan şu güzelin, şu sevgilinin güzelliğine hayran olmayan insan olur mu? Heyhat! Düşman oymaktadır, o haramdır, 'Antere'ye. Keşke haram olmasaydı...

Câriyesini, oymağa gönderir; gidip ondan esenlik, sağlık haberleri getirmesini ve gidip-gelirken kimseciklere görünmemesini ister. Câriyesi onu uyarır: 'Düşman oykudadır. Elde etmek istiyorsan onu, tam sırasıdır şimdi'.

Sevgilisinin kendisini ne hale getirdiğinden bahseder: Üst dudağında beyazlık bulunan bir ceylana benzeyen boynunu çevirdi sevgili, başını iki yana döndürdü. Sütbeyaz dişleri görüldü, inci gibi".

Amcasının kuşluk vaktinde verdiği öğüt geldi, hatırına. Savaşın en kızgın anında yiğitler kendilerinden geçmiş, çarpışmanın heyecanıyla sarhoş, öldürmenin coşkusuyla mest oldukları bir zamanda vermişti, bu nasihatı ona. Amcası ona bu öğüdü veriyorken, arkadaşları düşman kargılarına karşı onu kalkan yapmışlardı.

Korkmuyordu o, kargılardan. Daha çok yaklaşmadığına hayıflanıyor, üzülüyordu. düşman saflarına.

Rebî'a'nın iki oğlu simsiyah, koyu bir toz dumana düştüler. Mürre'nin çığılığı düştü, onlar düşünce. Muhallim, aile sancağının altındaydı. Ölüm ise, bir gölge gibi dolaşıyordu ortalıkta. İşte o an kesin olarak bildi ki, sert çarpışmalar olacak, çok kan dökülecek, çok kelleler uçacak!..

Düşman gözü dönmüş kara bir kütle halinde gelmekteydi, üzerlerine. Birbirlerini kışkırtarak saldırmaktaydı. 'Antere ise, bütün gücüyle, onlara daha şiddetli bir hücumla karşılık veriyordu. Dibi balıklı, çürümüş, ufunetli kuyunun içine sallanmış kovanın iplerine benzeyen düşman mızrakları göğsüne saplanmışken yağız atının; arkadaşları: "Aman!... 'Antere aman!" diye yardım istiyorlardı, ondan.

Atının çelik göğsünün çukuruyla ve göğsüyle düşmanlarına çarptı, darbe üzerine darbe indirdi. Kan revan içinde kalmıştı, 'Antere. Kızıl bir gömlek giymişti sanki. Göğsüne kargılar yiyen atı, inledi boğuk boğuk. Döndü, nemli gözleriyle sitemde bulundu, 'Antere'ye. Konuşabilseydi eğer, kimbilir ne şikayetlerde bulunur, nice kahırlı sözler söylerdi, 'Antere'ye. Kadana gibi iri atlar, çarpışmanın şiddetinde, toz toprak arasında bir hercü mercde çürümüş toprağa düşerek gömülüyorlardı.

Muharebe meydanında, sendeliyor ve tökezliyorlardı. Süvariler bu halde iken, arkadaşlarının: " 'Antere tek umudumuz sensin, kurtar bizi! " diye yardım dilemeleri, 'Antere'nin içini ferahlatmıştı, kıvanç duymuştu bundan, hüznü dağılmıştı.

Devesini dilediği yere sürmekte mahirdi. İşlerini yoluna koymakta akıllı, çok kuvvetliydi, ona çok güvenirdi. Hiç yanıltmamıştı, aklı onu. Aklının ışığıyla hareket ederdi ve isabet ederdi.

Kimsenin hakkında kötü bir beyanı olmadığı halde, onuruna dil uzatan; arkasından, karşılaştıklarında gözlerini kırpmadan canına kıyacaklarını her fırsatta tekrarlayan, Damdam aşiretinden Herim ve Huseyin'le ve benzerleriyle er meydanında karşılaşmadan ölürse eğer, gözlerinin açık gideceğinden korkuyor ve bunu dillendiriyordu.

Korkmuyordu ölümden. Bu yorgun, korkusuz beden doğranacaksa eğer, düşmanlarının kılıcıyla doğranmalıydı. Zira atalarını vahşi hayvanlara, yırtıcı kuşlara 'Antere lokma yapmıştı onların.

Son olarak yine sevgilisine seslenir: Ey sevgili! Ey güzeller güzeli! Şana gelemiyorsam gönülümce, sana seslenemiyorsam özgürce; bil ki, bilmediğin nedenleri var bunun. Bagîz aşiretinin kargıları girdi, aramıza. Savaş selleri, günahkârlarla birlikte günahsız da sürükledi, kattı bir köşeye⁴³.

4. Şiir Hikâyeciliğinde 'Antere Örneği'nin Etkileri

'Antere'nin Mu'allaka'sında yer alan efsanevî kahramanlıkları, genel olarak 'Anter Hikâyesi' (Sîret-i Anter) adı ile anılan bir destanın meydana gelmesine neden olmuştur⁴⁴. Arap yiğitlik hikâyesinin örneği sayılmaktadır. Bir câriyeden doğan 'Antere'nin en büyük felaket anında canı pahasına özgürlüğe kavuşmasını, kabilesine

⁴³ *Muallakât-ı Seb'a -Yedi Askı-*, yayına hazırlayan. Sadık Yalsızuçanlar, İstanbul 1998, s 68-96.

⁴⁴ Heller, Bernhard, "Sîret-i Anter", *İA*, X, 703, Muhtar, Cemal, "Antere Kıssası", *DİA*, III, 237.

kabul edilmesini, dile getirir. Ebu'l-Ferec el-İsfehânî 'Antere hakkında bir hikayesini dile getirir: 'Abs kabilesi savaşçılarından olan Şeddâd, bir baskın esnasında Sudan hükümdarının kaçırılmış bir kızı olan Zebîbe'yi ele geçirir. 'Antere, bu câriye Zebîbe'den dünyaya gelir. 'Antere, daha beşikte iken, kundak bezlerini yırtar, 2 yaşında çadırları devirir, 4 yaşında koca köpeği, 10 yaşında bir kurdu, çoban olunca da bir arslanı öldürür. Erkenden kabilesini tehlikeden kurtarır; buna mükafat olarak, babası nesebini tanır ve onu kabilesine kabul eder. Amcasının kızı 'Able ile evlenmek ister, amcası tehlike anında buna razı olur. Başından bir sürü macera geçer ve sonunda 'Able ile evlenir. Mu'allaka şairleri ile şiir üzerinde müsabakalar yapar, onları yener. Düşmanlarını tek tek alt eder. Sonunda Mu'allaka'sını Mekke'nin haremine asar ve hikâye devam eder...⁴⁵.

Sîretu 'Anter'de esas konu yukarıda gibi, açık bir şekilde görülmektedir. Şârin hayatına dair başlıca noktalar, yukarıda söylendiği üzere, *el-Eğânî*'de mevcuttur⁴⁶. Gittikçe zenginleşen bu hikâyenin, Hicaz, Bâbil ve Suriye metinleri vardır. Beyrut baskısında (1869/1871) hikayenin müellifi olmak üzere Yûsuf b. İsmâ'il el-Mısri namında biri gösterilmiştir⁴⁷. İbn Ebî Usaybi'a ise, 'Antere hakkındaki hikayelerin Ebû Mu'eyyed Muhammed b. el-Mucellî b. es-Sâ'îğ el-'Anterî (öl. 570/1175) tarafından toplanmış olduğunu söylemektedir⁴⁸.

'Anter hikâyesi'nin Kahire (1286, 1306-1311), 32 cüz; Beyrut (1869-1871), 154 cüz (10 cilt), 1883-1885), 6. cilt gibi baskıları vardır⁴⁹.

⁴⁵ *el-Ağânî*, VIII, 235 vd.; Heller, Bernard, "Sîret-i Anter", *JA*, X, 703

⁴⁶ Bk. *el-Ağânî*, VIII, 235 vd.

⁴⁷ Serkis, Yûsuf Elyân, *Mu'cemu'l-matbû'ât'l-'Arabiyye ve'l-mu'arreb*, Kahire 1928, II, 1388.

⁴⁸ İbn Ebî Usaybi'a, *Uyûnu'l-Enbâ fi Tabakât'l-Etubbâ'*, Beyrut 1401/1981, II, 314.

⁴⁹ H. Hartmann, "Anter", *JA*, I, 463, Cemâl Muhtar, "Antere Kıssası", *DJA*, III, 238

Bu eser, Avrupa'da da büyük ilgi görmüş ve bir kısmı Batı dillerine çevrilmiştir. Hikâyenin takriben üçte biri Terrick Hamilton tarafından, '*Antar, a Bedueen Romance* (London 1819-1920, 4 cilt) adı altında, İngilizce ve L.M. Devis tarafından, '*Les Aventures d'Antar, Fils de Cheddad, Roman Arabe des Temps Ante Islamiques* (Paris 1864, 2. baskı: Paris 1878) ismi ile Fransızcaya tercüme edilmiştir⁵⁰.

Bu hikayenin, el yazması halinde bulunan ve Kıssa-yi 'Anter, 'Anternâme veya 'Anter Hikâyesi adlarıyla tanınan fakat mütercimi bilinmeyen bir Türkçe tercümesi vardır. 1477'de Fatih Sultan Mehmed'in emriyle yapılan bu tercümenin tamamına yakın bir kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır⁵¹.

⁵⁰ M. Hartmann, "Anter" *IA*, I, 463.

⁵¹ Cemâl Muhtar, "Antere Kıssası", *DİA*, III, 238.